

นางคำใหม่ โยคะสิงห์ อายุ 84 ปี
Mrs. Kammai Yokhasing Age 84

งานหัตถกรรม
ผ้าไหมแพรวา

The Master Artisans of Thailand : Silk Prae-wa

“ผ้าไหมแพรวา” วิจิตรแห่งผืนผ้าอันสะท้อนเอกลักษณ์ ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวผู้ไท หรือภูไท การทอผ้าแพรวามีมาพร้อมกับวัฒนธรรมของชาวผู้ไท ซึ่งเป็นชนกลุ่มหนึ่งมีถิ่นกำเนิดในบริเวณแคว้นสิบสองจุไทยได้เคลื่อนย้ายอพยพครอบครัวมาประกอบอาชีพในภาคอีสาน กระจายอยู่หลายจังหวัด บริเวณรอบ ๆ เทือกเขาภูพาน ในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ ผ้าไหมแพรวาจึงมีการทอมากที่สุดที่บ้านโพน จังหวัดกาฬสินธุ์ นับจนถึงปัจจุบันนี้

การอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญา

นางคำใหม่ โยคะสิงห์ เป็นชาวบ้านบึง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยกำเนิด แต่ด้วยโชคชะตานำพาให้มาใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านโพน จนในคราวที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 ทรงเสด็จ เยี่ยมราษฎรในอำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2520 ได้ทอดพระเนตรเห็นนางคำใหม่ ในวัย 43 ปี ในขณะนั้นที่นำชาวภูไทบ้านโพนแต่งชุดพื้นเมือง หม่มสไบเฉียง แพรวาสีแดงครึ่ง ทอดด้วยฝ้ายบัง ไหมบัง นั่งเฝ้ารอรับเสด็จ ทรงสนพระราชหฤทัยในผ้าแพรวา และได้ทรงมีพระราชปฏิสันถารกับนางคำใหม่เกี่ยวกับผ้าแพรวาอย่างสนพระทัย พระองค์ทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้นางคำใหม่ นำคุณค่าบนผืนผ้านี้กลับมาวิจัยฟื้นอีกครั้ง หลังจากที่ในยุคสมัยนั้นคงเหลือแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ทอผ้าแพรวาทาคณรุ่นใหม่สานต่อได้ยากยิ่ง เพราะความละเอียดของลวดลายที่ต้องอาศัยการฝึกฝนและเรียนรู้ซึ่งเป็นเรื่องที่ยุ่งยากทำให้คนรุ่นใหม่ละทิ้งภูมิปัญญาไปทำมาหากินต่างถิ่นอยู่จำนวนมาก เมื่อนางคำใหม่ตระหนักถึงน้ำพระราชหฤทัยที่พระราชินียังทรงเล็งเห็นคุณค่าของผ้าประจำถิ่นของผู้ไท จึงได้นำกำลังแรงกายแรงใจทั้งหมดรวบรวมชาวผู้ไทกว่า 36 ชีวิต นำเส้นไหมที่พระองค์ได้พระราชทานให้จำนวน 16 กิโลกรัม ทอเป็นผืนผ้าไหมแพรวาอย่างงดงาม จนกลายเป็นกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาที่ริเริ่มฟื้นฟูการทอผ้าแพรวาเป็นกลุ่มแรกให้กลับมามีลมหายใจอีกครั้ง จนถึงปัจจุบัน ทำให้ผ้าแพรวามีการทออย่างแพร่หลาย อีกทั้งคนรุ่นใหม่ยังให้ความสนใจในการสืบสานภูมิปัญญานี้ไว้จากบรรพบุรุษอย่างภาคภูมิใจอีกด้วย

ปัจจุบันนางคำใหม่ โยคะสิงห์ ในวัย 84 ปี แม้ด้วยวัยที่ร่วงโรย และด้วยสายตาและร่างกายไม่แข็งแรงที่จะลงมือทอผ้าแพรวาได้ด้วยตัวเองมาหลายปีแล้ว แต่ด้วยใจที่รักในผ้าแพรวาอันเป็นมรดกของบรรพบุรุษและความสำนึกแห่งพระมหากษัตริย์คุณ และความภูมิใจที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 ทรงเมตตาห่วงใยและสนับสนุนการฟื้นฟูการทอผ้าไหมแพรวา จึงปฏิญาณว่าจะอุทิศแรงกาย แรงใจเพื่อสืบสานและอนุรักษ์ผ้าแพรวานี้ไว้จนถึงลมหายใจสุดท้าย

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะเชิงช่าง

นางคำใหม่ โยคะสิงห์ เรียนรู้การทำผ้าแพรวาอย่างจริงจัง หลังจากได้แรงบันดาลใจด้วยพระมหากษัตริย์คุณในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 โดยมุ่งหวังจะดำรงรักษาภูมิปัญญาอันมีค่าเพื่อส่งต่อให้ถึงลูกหลาน

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือการทอผ้าแพรวาต้องให้ความสำคัญตั้งแต่การใช้เส้นไหมที่มีคุณภาพ คือ การใช้ไหมน้อยซึ่งเป็นไหมเส้นเล็กละเอียดอยู่ชั้นในสุดของรังไหมหรือไหมยอดที่มีความเลื่อมมัน ทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน ทอผ้าเป็นลวดลายตั้งแต่ 2-9 สีในลายเดียวกัน พร้อม ๆ กับการสะกิดเส้นไหมสีต่าง ๆ เกิดเป็นลวดลายผสมผสานระหว่างการเก็บลาย หรือเก็บขีดแบบจกบนผืนผ้า ตามกรรมวิธีและภูมิปัญญาบรรพบุรุษชาวภูไท ไปจนถึงการจัดวางลวดลายอันวิจิตรงดงามบนผ้าแพรวาแต่ละผืน ซึ่งนางคำใหม่มีความใส่ใจตั้งแต่การเลือกเส้นไหม การย้อมสี และการทอในทุกขั้นตอน โดยคงกรรมวิธีการทอแบบดั้งเดิมคือ การเก็บเขาลาย จกด้วยนิ้วก้อย สร้างผลงานผ้าไหมแพรวาที่งดงามจนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ผ้าไหมแพรวาฝีมือนางคำใหม่มีความงามวิจิตรนัก

ผ้าแพรวาเป็นผ้าทอที่มักจะทอด้วยเส้นไหมทั้งผืน มีกรรมวิธีการทอเพื่อให้เกิดลวดลายที่มีลักษณะผสมผสานกันระหว่างลายขีด กับลายจก ลักษณะเด่นของการทอผ้าแพรวาจะต้องมีหลาย ๆ ลายอยู่ในผืนผ้าเดียวกัน มีการให้สีสันทันทีสะดุดตา จึงมีความวิจิตรงดงามกว่าผ้าไหมทั่วไป การทอผ้าแพรวาที่มีเอกลักษณ์ในอดีตนั้น จะเป็นผ้าที่มีสี และลวดลายที่ไม่ซ้ำกัน

เอกลักษณ์ และลวดลาย ที่แสดงถึงความเป็นผ้าไหมแพรวา บ้านโพธิ์ มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

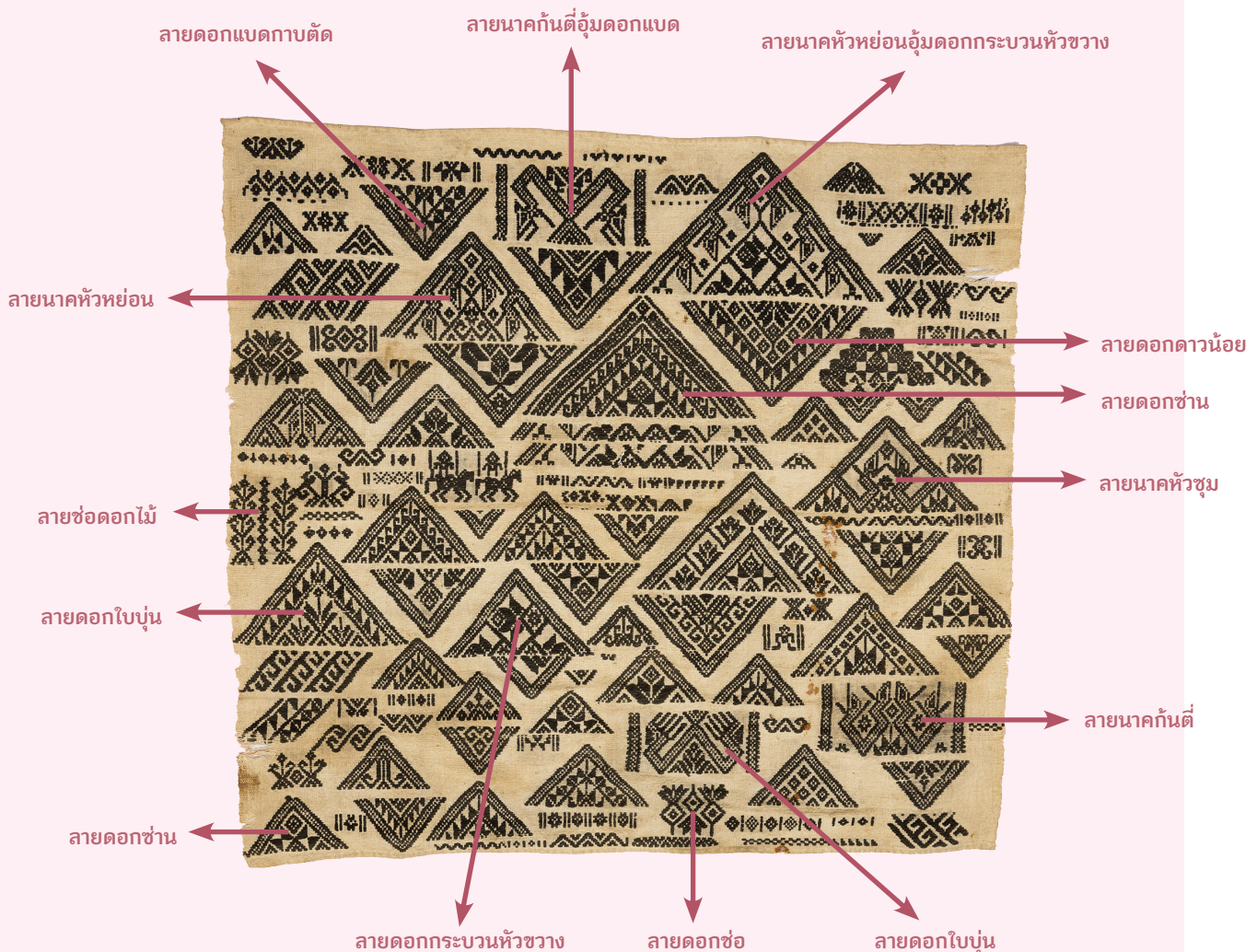
- ส่วนชายครุย คือส่วนชายผ้าทั้งสองด้านที่ฉิ้น (ปั่น) เป็นเกลียวเชือกเส้นเล็ก ๆ ด้านละประมาณ 70 เส้น เต็มพื้นที่หน้ากว้างของผืนผ้า

- ลายหลัก คือ ลายที่มีขนาดใหญ่ซึ่งปรากฏอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่ของลายผ้าในแนวนอน ลายหลักแต่ละลายมีความกว้างของลายสม่ำเสมอ คือกว้างประมาณแถวละ 8-12 เซนติเมตร ในผ้าแพรวาผืนหนึ่งจะมีลายหลักประมาณ 13 แถว ลายหลักต่าง ๆ เช่น ลายนาคสีแชน ลายพันธุ์มหา ลายดอกสา ฯลฯ ส่วนประกอบสำคัญของลายหลัก คือ ลายนอก ลายใน และลายเครือ ผ้าแล้วที่ถักทอจากเส้นฝ้ายธรรมชาติ และสร้างลวดลายด้วยเส้นฝ้ายธรรมชาติ

ย้อมสีคราม ลายนอก คือ ส่วนที่มีลักษณะเป็นตารางสามเหลี่ยม ประกอบสองข้างของลายใน มีลวดลายครึ่งหนึ่งของลายในตลอดความกว้างของผืนผ้า ลายใน คือ ส่วนที่อยู่ตรงกลางของแถวหลัก มีลวดลายเต็มรูปอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตลอดความกว้างของผืนผ้าเช่นกัน

- ดอกอ้อมคั่นลาย หรือลายคั่นคือ ลายที่มีขนาดเล็กอยู่ในแนวขวางผืนผ้าความกว้างของลายประมาณ 4-6 เซนติเมตร ทำหน้าที่เป็นตัวแบ่งลายใหญ่ออกเป็นช่วงสลับกันไป ลายเล็กบนผ้าแพรวาในหนึ่งผืนส่วนใหญ่จะประดิษฐ์ลวดลายซ้ำกันไปตลอดทั้งผืน ลวดลายที่นางคำใหม่นิยม จะเลือกใช้ เช่น ลายตาไก่ ลายงูลอย ลายขาเซ ลวดลายที่ใช้แบ่งลายใหญ่นี้ ลายงูลอยเป็นส่วนใหญ่

- ลายช่อปลายเชิงหรือลายเชิงผ้า คือ ลายที่ปรากฏอยู่ตรงช่วงปลายของผ้าทั้งสองข้าง ทอดติดกับลายคั่น ทำหน้าที่เป็นตัวเริ่มและตัวจบของลายผ้า มีความกว้างประมาณ 4-10 เซนติเมตร เช่น ลายช่อชั้นหมาก ลายดอกบัวน้อย ลายใบปุ่นน้อย เป็นต้น

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

ผ้าสไบแพรวาหรือแพรวเป็ยง และผ้าไหมแพรวาขนาดกว้าง 40 เซนติเมตร เป็นผลงานที่สะท้อนเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของนางคำใหม่ ที่ยังคงทอดด้วยกรรมวิธีการทอแบบดั้งเดิม และด้วยนางคำใหม่ เป็นผู้ที่มีความละเอียดอ่อน มีศิลปะในการผสมสีย้อมไหมได้ไม่เหมือนใคร และยังสามารถออกแบบการให้สีสันทดลายนได้ ผสมกลมกลืนสวยงามมีความคลาสสิก จนเป็นที่ชื่นชอบของผู้ที่พบเห็นผลงานผ้าแพรวาของนางคำใหม่ โดยเฉพาะบรรดาศาตราจารย์กานทุต และชาวต่างชาติ ผลงานที่นางคำใหม่ทำขึ้น จึงได้นำส่งเฉพาะในโครงการส่งเสริมศิลปาชีพ มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ในสวนจิตรลดา เท่านั้น เนื่องจากเป็นผ้าที่มีคุณภาพสูง มีราคาแพงกว่าผ้าที่นิยมซื้อขายตามท้องตลาดทั่วไป

ผ้าไหมแพรวาฝีมือนางคำใหม่ มีผิวสัมผัสนุ่มละมุนด้วยเส้นไหมที่เล็กละเอียด อีกทั้งเทคนิคการให้สีสันทที่มีการผสมสีให้ดูเครื่องขริมตามแบบฉบับแพรวาโบราณ และใช้การย้อมสีดำมาตัดโทนสีที่ได้ออกมา นั้นจะแตกต่างโดดเด่นด้วยสีสันทที่เครื่องขริม ไม่ฉูดฉาด มีความคลาสสิก เมื่อนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย สวมใส่แล้วดูสง่างามทรงคุณค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะที่เป็นความพิเศษของนางคำใหม่ นั่นคือ การผสมสีที่มีเทคนิคการย้อมเส้นไหมที่สวยงาม ผสมสีได้สดสวย และมีเทคนิคการย้อมที่สีไม่ซีดจาง อีกทั้งยังมีทักษะการจับคู่สีบนแพรวเป็ยงหรือสไบได้ไม่เหมือนใคร การวางลวดลายที่ลงตัวบนตำแหน่งของผืนผ้าผสานเข้ากับสีสันททั้งดงามทั้งสีเครื่องขริมในอดีต และโทนสีพาสเทลในยุคปัจจุบัน

วิถีแห่งภูมิปัญญาในอดีต

ผ้าแพรวา มีที่มาของชื่อ คือ คำว่า “แพรว” หมายถึง ผ้า “วา” นั้นหมายถึง ความยาว 1 วา หรือ 1 ช่วงแขน ที่ใช้วิธี กะขนาดความยาวประมาณ 1 วา คือ ความยาวของแขนที่เหยียดตรงออกสองข้าง หรือ 1 ช่วงแขน ซึ่งขนาดความกว้างและ ยาวของผ้าแพรวานี้จะมีขนาดพอเหมาะ กับการนำไปห่มหน้าอกพันรอบลำตัว ส่วนบนของสตรี เรียกว่าผ้าเคียนอก หรือตุ้มอก และให้ยาวพอดีกับการคลุมบ่า ทั้งชายห้อยสั้น ๆ ลงมาที่ด้านหน้าและ ด้านหลังของสตรี เป็นผ้าสไบห่มเฉียงบ่า ที่ชาวบ้านโพนเรียกว่า “ผ้าเบี่ยง” นอกจากนี้ก็อาจใช้ประโยชน์ได้อีก หลายประการ เช่น ใช้ปูกราบพระ เป็นต้น

การทอผ้าแพรวาเป็นหนึ่งในผ้าทอ เอกลักษณะที่สตรีชาวผู้ไททุกคนต้อง ฝึกฝนทอให้เป็น เป็นหนึ่งในสามสิ่ง ที่ บรรพบุรุษถือได้ว่าสะท้อนต่อความเป็น ชาวผู้ไทและเป็นเอกลักษณ์การแต่งกาย ของชาวผู้ไท คือ “เสื่อดำ แพรวเบี่ยง และ ชิ้นไหม” เสื่อดำหมายถึงต้องสามารถ ตัดเสื่อแขบได้ เสื่อแขบในที่นี้ก็คือ เสื่ออันเป็นเอกลักษณ์ของสตรีชาวผู้ไท ที่ตัดมาจากผ้าฝ้ายย้อมคราม หรือผ้าไหม ย้อมสีด้ามะเกลือ ตัดเป็นเสื่อแขบกระบอก ทรงแขนสอบ คอตั้ง ที่สาบเสื่อและคอเสื่อ จะใช้แถบผ้าขีดไหมพื้นแดงสวดลาย สลับสีเป็นเครื่องตกแต่ง ความโดดเด่น อีกประการของเสื่อดำก็คือ ใช้เหรียญเงิน เป็นหมากดิ่ง (กระดุม) ตลอดสาบเสื่อ

ส่วน “แพรวเบี่ยง” หรือผ้าสไบ หรือที่เรียกกันว่า “ผ้าแพรวา” ที่ใช้ สำหรับห่มเบี่ยงทับเสื่อดำในการสวมใส่ ในงานพิธีต่าง ๆ มีขนาดสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว

ทอด้วยเส้นฝ้ายหรือเส้นไหมย้อมสีแดงครั้ง ใช้เทคนิค “การขีด” ผ้าไหมแพรวา ของจังหวัดกาฬสินธุ์มีชื่อเสียงไปทั่วโลกด้วยเทคนิค การ “ขีดสลับสี” หรือ “การจก” โดยนางคำใหม่ใช้วิธีการเก็บลาย แบบดั้งเดิม คือการเก็บเขาลาย

และสุดท้ายคือ ชิ้นไหม คือ ผ้าชิ้นไหมมัดหมี่ ซึ่งจะมี เอกลักษณะที่เป็นสีพื้นดำหรือน้ำเงินครามเข้ม นิยมสร้างทั้งแบบสลับ สีขาว เหลือง แดง และเขียว และมีลวดลายเพียงสีขาวสีเดียว ชิ้นไหม ของสตรีชาวผู้ไทจะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ “หัวชิ้น” เป็นผ้าขีดไหม สีพื้นแดงครั้งสลับริ้วลายสีขาว สีเหลือง และสีดำ “ตัวชิ้น” เป็นผ้าไหม มัดหมี่สีพื้นดำ และ “ตีนชิ้น” เป็นแถบผ้าขีดขนาดเล็กสีพื้นดำสลับ สีแดงครั้ง สีเหลืองและสีขาว ซึ่งการทอทั้ง 3 ส่วนจะแยกทอทีละครั้ง แล้วจึงนำมาเย็บต่อกันภายหลัง

กรรมวิธีและขั้นตอนการทำ

นำเส้นไหมที่สาวแล้วไป “ลึง” หมายถึง เช็นเส้นไหมให้เกิดความแน่นเป็นเกลียว

นำเส้นไหมไปฟอกขาวออก

ย้อมสีเส้นไหมตามต้องการ

กวักไหม ใส่อัก

คันเครือหูก หรือ “หลักเผื่อ” (เป็นการเตรียมเครือหูก เพื่อกำหนดขนาดความยาวผ้าที่จะทอ)

สับใส่ฟืม (มัดเส้นไหมต่อกับฟืม)

ปั่นด้ายเข้าหลอด โดยนำเอาเส้นไหมที่ย้อมแล้วใส่กง จากนั้นปั่นจากกงด้วยหลา

นำเส้นไหมที่เต็มหลอดแล้วเข้าสู่กระบวนการทอต่อไป

ใช้การทอแบบเก็บเขา เก็บลาย แบบดั้งเดิม โดยใช้ไม้ก้อยเกี่ยวเส้นไหมเพื่อสลับสีตามลวดลายที่ต้องการ

การส่งต่อภูมิปัญญา เพื่ออนุรักษ์ สืบสาน

เมื่อนางคำใหม่ โยคะสิงห์ ได้มีโอกาสดูงานสนองพระราชเสาวนีย์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 และได้รับการแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่หัวหน้ากลุ่มทอผ้าแพรวา ในโครงการส่งเสริมการทอผ้าไหมแพรวา บ้านโพน มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ก็ได้ทุ่มเททั้งชีวิตและจิตใจ ร่วมพัฒนาการทอผ้าไหมแพรวามาตลอดด้วยความรู้สึกภาคภูมิใจ ซึ่งนอกจากจะได้ช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้าแพรวาไม่ให้สูญหายไปตามพระราชเสาวนีย์ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 แล้ว ยังได้ช่วยให้ชาวผู้ไท ที่บ้านโพน ซึ่งเดิมเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม ทำนาทำไร่เป็นหลักหลังเป็นอาชีพหลัก ให้มีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นทุกครัวเรือนเมื่อมีกลุ่มทอผ้าแพรวาเกิดขึ้น

เมื่อนางคำใหม่ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานกลุ่มทอผ้าแพรวา ก็ได้มีการพัฒนาตนเองทั้งความรู้ และการฝึกฝนการฟอกย้อมสีเส้นไหมอย่างถูกวิธีเพื่อไม่ให้สีตกจนมีความรู้ความชำนาญและนำความรู้มาสอนสมาชิกในกลุ่มที่บ้านโพนและผู้สนใจทั่วไปอย่างกว้างขวาง และได้เริ่มการส่งต่อภูมิปัญญาโดยอุทิศตนในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าแพรวา การฟอกย้อม การใส่ลวดลาย การให้สีแก่ผู้สนใจเข้ามาเรียนรู้ ในที่ต่าง ๆ เป็นเวลายาวนานหลายปี จนผ้าแพรวาเป็นที่นิยมกระจายไปยังหมู่บ้านอื่นอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

ในวันนี้ แม่ร่างกายนางคำใหม่ จะไม่เอื้ออำนวยต่อการนั่งทอด้วยตัวเอง ด้วยวัยที่แก่ชราลง ทั้งปัญหาทางด้านสายตาและสุขภาพร่างกาย แต่นางคำใหม่ ไม่เคยละทิ้งที่จะให้คำแนะนำ และให้ความรู้ในงานผ้าแพรวาแม่แต่น้อย ด้วยมุ่งหวังที่จะให้ลูกหลานชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ สืบสานงานผ้าไหมแพรวาให้คงอยู่เป็นมรดกของชาวผู้ไทอยู่ตลอดไป และเพื่อเป็นการสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อชีวิตของนางคำใหม่และชาวผู้ไทตลอดมาอย่างหาที่สุดมิได้

“สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อฉันอย่างยิ่งใหญ่ มากมายมหาศาลเกินกว่าจะบอกกล่าวได้หมด สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงรับสั่งกับฉันทุกครั้งที่มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ ว่า..อย่าเจ็บป่วยนะ ต้องแข็งแรงอยู่ด้วยกันนานๆ..สารุ..ขอให้ชาตินี้ ขอให้พระองค์ มีแต่ความสุขความเจริญ อย่าได้เจ็บไข้ได้ป่วย ให้ได้อยู่กับลูกกับหลานไปนาน ๆ ...”

“ประเทศเรามีของดี ช่วยกันเก็บรักษาของดีนี้ไว้ มันทำยาก กว่าจะได้แต่ละชิ้น คุณค่ามีมากกว่าราคา แพรวางามนิคนหา ประเทศไหน ๆ ก็ไม่มีใครทำได้อย่างนี้ รักษาและหวงแหนคุณค่านี้ไว้ให้สมบัติที่เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินท่าน ทรงให้ความเมตตาสนับสนุนให้มีการฟื้นฟูขึ้นมาะลูกหลานเอ๋ย”

คำใหม่ โยคะสิงห์

